

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
ved Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

C. Hvidt:

Ti år i Vestslesvig

Kresten Hansen:

En forsvunden gård »Horshauge« eller Horsager

Ebbe Knudsen:

Personalia over fru Dorothe Hegelund

F. S. Grove-Stephensen:

Slesvigs første universitet

Hans Worsøe:

En barnemishandlerske i Bedsted

H. V. Gregersen:

Udrensningen blandt Åbenrås advokater efter Treårskrigen

Tage Holm:

Tingstedet ved Aller kirke

Sønderjysk Månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Overlærer Chr. Stenz' adresse er: Tøndervej 173, Åbenrå

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

A. Nielsen & Co. A/S
Nykøbing Falster

A-S Faxe Kalkbrud

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Minerva 7500

Jordbrugskalk

90% kulsur kalk i varen, som den leveres, 100% passerer 3 mm sigte

Lolland-Falsters Folketidende

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Graasten
Andelsslagteri

Aktieselskabet

Varde Bank

Filialer og kontorer
over hele Sydvestjylland

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/S

VEJLE

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

MAMMEN *specialsåmaskiner*
VILMO *kunstgødningsspredere*
GYRO og EXTI *kværne*
GYRO *kuledækkere*
GYRO *frontlæssere*
GYRO *grøntfoderhøstere*
GYRO *centrifugalspredere*
●
GYRO *kaffemøller*

A-S GYRO . SKIVE

Telefon 1500

Ti år i Vestslesvig

Ved pastor C. Hvidt.

(fortsat fra side 128)

Til vore ungdomsmøder i præstegården kom der ofte mange. Hjemmene så gerne, at deres unge holdt til hos os. Vi sang meget, hørte kortere foredrag om kirkelige emner, nyt fra kirkens arbejde i det fremmede, fik undertiden en regulær bibeltime og derefter naturligvis den uundværlige kaffe; der var altid nogle piger, der havde fløden med. Så sluttedes med aftensang og et kort ord.

Ikke sjældent benyttede vi fremmede talere, særlig ungdomsarbejdere. Arbejdet blev dog aldrig organiseret; vi anså det for bedst at stå helt frit. Dermed står jeg så ved noget, som også blev en del af vort arbejde; jeg tænker på vore gæster. Vi, der den gang var de unge præster på vesterengen, forstod alle, at der måtte ligge som en opgave for os at præsentere dansk åndsliv og for vort vedkommende da særlig dansk kirkeliv for vore sogne.

Ud fra dette syn søgte vi da at få mænd fra de forskellige sider i vor kirke til at tale hos os. Det gav meget gæsteri, men også mange glæder. Initiativet kunne udgå fra den enkelte, der så indbød sine bekendte, det kunne også udgå fra et par nabopræster, der slog sig sammen; det gjorde det jo mere økonomisk overkommeligt. Men det kunne også have et mere officielt udgangspunkt, som når provst Christensen og seminarieforsøger Albeck i Tønder havde indbudt til præstekonvent, hvorefter så de fremmede talere tog med os hjem for at tale i vore sogne i kirkeuger, ved særlige aftengudstjenester eller i forsamlingshusene.

De fleste, vi indbød, svarede straks og med glæde ja og syntes bagefter, at det havde været en oplevelse at stå over for sådanne nye og ganske anderledes tilhørerkredse, end de var vant til, og for vore menigheder var det afgjort en udvidelse af horisonten og oftest til glæde, selvom vi også kunne opleve, at form og indhold var så ejendommelig og særpræget, at det ikke blev forstået eller endog blev helt misforstået og følt som forargende; så kunne der jo nok for os blive porcelæn at klinke sammen bagefter.

Jeg blader i vor gæstebog og opdager, at yderstandpunkterne ikke er repræsenteret: I. M.s formand mangler ligesom de radikale grundtvigianere. Grunden har naturligvis været, at vi selv ikke havde noget særligt ret-

ningspræg. Vor berøringsflade til I. M. var kun via K. F. U. M. og studenterbevægelse, og højskolefolkene kendte vi kun lidt til, københavnere, som de fleste af os var.

De folk, vi fik fat i, var mest dem, der kaldtes 4. retning, og som den gang deres forskelligheder til trods – de var i høj grad individualister – repræsenterede noget nyt i dansk kirkeliv. Navne siger vel nutiden så lidt, alligevel kan et par muligvis antyde et og andet: Ostenfeld, Hans Koch, Laurids Koch, Ammundsen, Nordentoft, desforuden adskillige ydremissionærer med professor L. P. Larsen i spidsen. Også navne på flere af vore jævnaldrende ser jeg; alle mindes vi med glæde. De hjalp os alle i vort foreningsarbejde og var med til at tegne Danmarks og den danske kirkes ansigt så tydeligt for denne egns befolkning, at den ny bølge sydfra i de næste 10–15 år ikke kunne rokke dens bevidsthed om, hvor den hørte til.

At disse mange besøg for os selv var til stor opmuntring i vor relative ensomhed er vel at forstå; de mindede os jo om, at der var en verden endnu uden for vore sogne. Næsten altid blev de natten over, så der var tid til megen tankeudveksling, og ofte havde de deres koner med, så det også for vore blev en forfriskelse i disse år, hvor børnene meldte sig og lukkede dem inde.

Endnu en ting må nævnes, som vel kan synes at være af mere privat art, men som dog har haft en vis betydning også for egnen og for deres opfattelse af disse »rigsdanskere«, der nu rykkede ind i de forskellige stillinger. En grænselandsbefolkning møder altid embedsmænd med mistro; den har i århundreder oplevet tilstrækkeligt til at få den bekræftet. Mest var det vel administrationens embedsmænd, der fik dette at mærke, og som ved redelighed og menneskelighed måtte tilkæmpe sig tilliden. Lærere og præster lever jo på en anden måde befolkningen nær og mødte, som før nævnt, mistroen på andre felter. Men ét fik folk efterhånden øjnene op for, at den kreds af præster, der nu var kommet, kunne det ikke nytte at sætte op mod hinanden, – en erkendelse, som netop i dette lille af personlige og principielle præstestridigheder så hærgede land, nok kunne vække forundring. Man talte om det som noget »oerhørt« og glædeligt. Derfor lidt til forståelse heraf. Provst Christensen og seminariefors­tander Albeck var begge i 50'erne, men de fleste af os andre var jævnaldrende, omkring de 30, og havde kendt hinanden mere eller mindre i studenter-tiden. Selvfølgelig indesluttede en kreds, der omsluttede Møgeltønder med den betydelige grundtvigske pastor N.A. Jensen og Løgumkloster med pastor Gundtoft, store modsætninger; ved vore konventer gik det ofte stærkt til, også senere, da Barth stillede sine problemer, men udadtil mærkedes dette ikke. Man var loyale over for hinanden i en fornemmelse

af alle at stå over for så meget nyt, ukendt, stort og spændende, der nok kunne presse os mere sammen end under andre roligere forhold.

Vi var altså mødtes herude og kunne tage trådene op fra en fælles ungdom; vi forstod hinanden. Vel var afstandene store mellem vore præstegårde, 10–15–20 km, men de blev ofte overvundne, når der var glæder eller sorger i hjem og arbejde at dele. Som sagt, folk konstaterede dette og var tilfredse med dette usædvanlige gode forhold imellem os.

Den unge præst

Stor betydning for os fik foruden det vestslesvigske konvent, der snart groede frem af vore private sammenkomster, det årlige præstekursus, der afholdtes i Tønder for alle provstiets præster med damer. Tanken var seminarieforsandter Albecks, der havde set den interesse, hvormed lignende kursus til videre uddannelse var modtaget i lærerkredse. En særlig karakter fik vore kursus ved den orientering af videnskabelig art, som bragtes os af forskellige af universitetets folk samt ved, at to af os »med blid tvang« årlig var forpligtet til at fremlægge resultaterne af vort arbejde med et eller andet specielt emne; det betød ikke så lidt for os på den måde at blive holdt til ilden. Endelig gav også disse samvær, hvori også vore tyskuddannede og delvis tysksindede kolleger deltog, mulighed for at forstå forskellen mellem tysk og dansk teologisk uddannelse og syn på præsten og hans gerning. Vi bemærkede bl. a., hvor meget mere end vi de tysk uddannede havde følt sig som embedsmænd i statens tjeneste og også kirkeligt følte sig som embedsmænd med rettigheder og pligter.

Visse hensyn var der at tage til hinanden i en sådan blandet kreds.

Dønningerne fra overgangstidens sorger og glæder og ophidselse gik jo endnu i sindene og måtte endnu nødtigt blive til bølger. På det sidste af vor tid mærkedes tiltagende vanskeligheder på dette punkt, hvad der senere førte til, at de tysksindede trak sig ud.

Kursus afholdtes i almindelighed i november to hele dage med samvær også ved måltider, så der var god lejlighed til personlig udveksling af synspunkter og meninger. En storslået gæstfrihed udvist både i provstegården og på statsseminariet. Men alt dette, der selvfølgelig havde stor betydning også for vort daglige arbejde, var dog for os selv som sjældne og festlige højdepunkter i vor jævne, stilfærdige tilværelse.

Hvad gik da vore dage med? Det, der fyldte mest og endnu i erindring fylder mest, var turene i al slags vejr rundt om i sognene med de mange besøg, hvor man lærte folk at kende både på gårdene og i de mange småhuse. En stor hygge at komme ind, få det våde tøj af og efter eget forlangende endelig blive anbragt i et varmt køkken, hvor kaffekedlen altid dampede over tørveilden. Det var bedre end at sidde i det kolde »dørens«, mere end hyggeligt var det efter en almindelig passiar at få en virkelig samtale om de store ting – ganske naturligt at sidde der og tale om liv og død fortroligt. Hvor traf man ikke mange særprægede, ofte kloge, kraftige og betydelige personligheder, både blandt mænd og kvinder, også ofte mange sære forviklede både legemligt og sjæleligt belastede og svage, og dertil de i livets skole hårdt prøvede, som deraf havde lært visdom og ydmyghed og at sætte tro og håb alene til vor Frelser.

Selvfølgelig kom man også ud for smålighed og dum indskrænkethed og for den ikke blot nysgerrige, men ondsindede sladder; i de små forhold vidste man alt om hinanden eller mente at vide alt og vidste så alligevel ofte ikke det vigtigste. Jo oftere præsten kom rundt, og det skønnedes, at der ikke fulgte sladder med ham, desmere fik han at se, at hvert hus havde sine historier, komiske eller tragiske, sine skæbner, at i disse hjem udadtil så lykkelige kunne sorger og ulykker være til huse, bekymringer for hinanden, for børnene og så meget andet, og mange steder, hvor ingen kunne tænke det, også bekymringer for det ene fornødne. Det var ventet, at præsten ikke blot hos de syge og gamle, men også ellers »sagde« noget. Havde man holdt snak en tid, skulle der, inden han gik, læses noget, synges en salme eller bedes en bøn. Det var jo det, man havde præsten til, for såvidt jo rigtigt tænkt, som afstand til kirken ofte var til hinder for at høre ham der, hvor han egentlig skulle høres. Der var de tilfælde, hvor jeg ikke kunne få mig selv til det: Når det var alt for selvfølgeligt, eller når en sikker og bedrevidende vært havde udviklet det hele, så brød jeg op, og så kunne det godt lyde bagefter: »Tænk, han gav os ikke engang et Guds ord!«

Hvad der så kom ud af dette, er jo ikke godt at vide. For mit eget vedkommende var det ofte kun at lytte, men derved blev i hvert fald knyttet nogle bånd, som endnu ikke er bristet, og så fik man jo nogle indblik i menneskelig afmagt og nød, i ensomhed og fortvivlelse og dermed en dybere forståelse af, at ord som synd og skyld, samvittighedsnød og angst ikke blot er talemåder, men har dyb realitet i sig, virkeligheder, som det ikke er til at komme uden om for os mennesker.

Vore 10 år var ved at være slut, vi havde været med til et stykke genforeningsarbejde, både folkeligt og kirkeligt. Det havde bundet det gamle og det nye land fastere sammen. De følgende 10 år levede vi med det oprækkende uvejr fra syd foran os, men de viste også, at de første ikke var levet forgæves. I skoler og præstegårde rykkede efterhånden nye mænd ind, der alligevel fandt forholdene i skolerne og menighedskredsene mere lige med forholdene nord for Kongeåen end de første, der kom. Kirken i de såkaldte sønderjyske landsdele var blevet en del af den danske folkekirke og delte helt dens kår. I alt dette var selvfølgelig vort stilfærdige arbejde i vore sogn som små sten i en stor mosaik, men dog vist ikke helt uden betydning. I de forvirrede og kaotiske forhold, under besættelsen, hvor så meget gik i stykker for mennesker også i Nordslesvig, viste det sig, at kirken var som et trygt hjem at ty ind i for mange, hvor man kunne hente mod til at leve og tage kampens vilkår.

Når vi ser tilbage over dette afsnit af vort liv, er det med taknemmelighed, fordi det faldt i vor lod at lære et lille udsnit af denne egn og dens befolkning at kende og at måtte dele dens sorger og glæder. Tiden står for os ikke som en rosenrød idyl, skønt Ballum enge en sommerdag godt ligger lyserøde af trevlekroner og engelskgræs, men snarere for at blive i naturbilledet som stormdage med forrevne skyer og kun enkelte solstrejf, men alt i alt står det som en stor berigelse for os, der kom fremmede dertil og oplevede det med unge og friske øjne.

Jeg ved, at det ved ethvert forsøg på at give en historisk skildring af en selv nok så kort periode, kommer an ikke så meget på øjnene, der ser, som på de briller, man har på. Jeg har prøvet at tage mine gamle briller fra dengang frem, i håb om at derved ting, forhold, personer, stemninger og spændinger kunne blive levende. Om det er lykkedes må stå hen, måske har de briller, jeg nu bruger, og som det er vanskeligt helt at lægge til side, fået skildringen til at flimre. I ét punkt dækker de to syn dog hinanden: I glæden og taknemmeligheden dengang over at være med i alt dette, og i glæden og taknemmeligheden nu ved at genopleve disse vore 10 bevægede år i Vestslesvig.

En forsvunden gård »Horshauge« eller Horsager

Af Kresten Hansen

Fra de fleste sønderjydske sogne er der overleveringer om forsvundne herregårde og »slotte«, for det meste fortælles det af gamle folk, at de har været der. I Langetved i Skrave sogn har der ligget en sådan gård, og her er det så heldigt, at der findes skriftlige kilder.

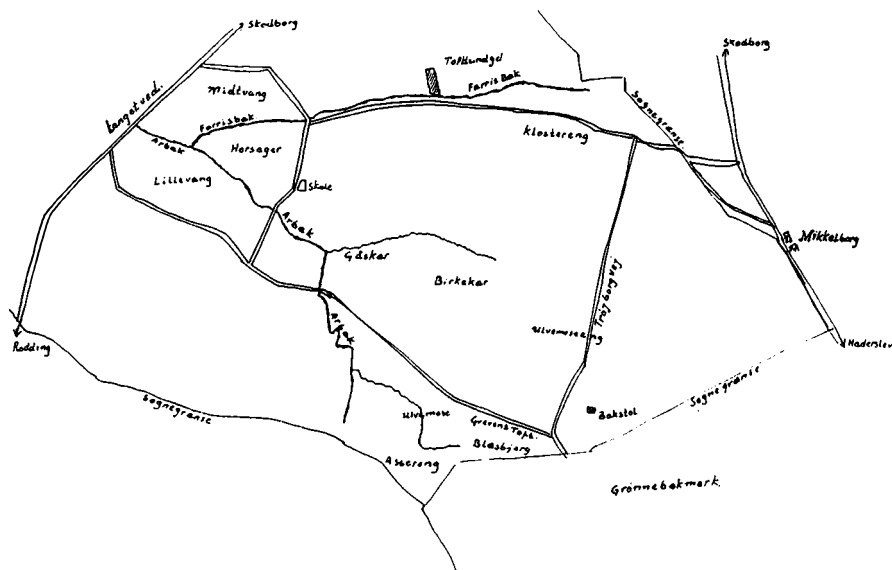
I 1310 opretter provst Kristjern i Ribe sit testamente, han er søn af fogeden på Riberhus Niels Lændi. Kristjern var præst i Varde syssel og senere i Hardsyssel længere mod nord; der ejede en broder Kristen Pæsz blandt andet gården Vester Tang. I Ribe sad på samme tid en biskop Kristjern, en af de største personligheder på Ribe bispestol. Det er ham der er ophavsmand til »Ribe oldemor«, et berømt middelalderligt skrift. Disse mænd hørte til kong Erik Menveds rådgivere og politiske støtter i striden med ærkebiskop Jens Grand. Biskop Kristjern spillede en betydelig rolle som forhandler og havde en væsentlig andel i, at Jens Grand ikke længere skulle sidde »kongen som sennep under næsen«.

Fra denne kreds og ved deres stiftelser af altre, sjælemesser, skoler og lign. skabtes der mange forbindelser her til Sønderjylland i middelalderen i tiden op til dronning Margretes tid.

De mange små enklaver, der indtil 1864 fandtes i mange sogne, stammer derfra og i kampen mod holstenerne var de landet tro.

I testamentet, som er ret interessant og giver indtryk af en mægtig families ejendomme i Vestjylland, nævnes mellem det andet, »alt mit rørlige godt i Horsager i Skragh«. Der bliver taget forbehold af, at en yngre broder Niels, kaldet Haak – de ejede det i fællesskab – skulle stadfæste bestemmelsen, ellers skulle han have erstatning i noget andet gods i Bork ved Ringkøbing fjord. 1313 dør provst Kristjern og i 1317 får Niels Haak Horshaghe; den har han altså ikke villet af med. Ved denne lejlighed får man oplysning om, at der hører 3 fæstegårde til gården, og at den skulle svare en afgift på 1 læst korn, 36 tdr.

200 år efter i 1524 og 1542, er der 4 helgårde i Langetved, den ene af disse, en ejendomsgård, ejes af herredsfoged Stafend Terkelsen, som desuden har 2 ottinger præstegårdsjord i forpagtning af mag. Thomas Knudsen, præst i Rødning og Skrave.

I de følgende 160 år sidder her 5 herreds- og ridefogeder. Præstegårdsjorden hører stadig med til gården indtil 1700, hvor en ny præst Chr. Boysen mener, at han får for lidt i afgift og vil drive jorden selv. Det kommer til en stor proces, der varede til 1706. Præstens modpart i retssagen er Chr. Jessen, Rødding. Under denne proces påstås det, at gården er fæstegård og det viser sig, at Stafend Terkelsen sammen med sin søn Hans Eysen, havde købt den af 3 riddere, Brade, Oxe og Gyldenstjerne. Det var da Christian den III var hertug i Sønderjylland. Senere har Horsager igen været ejet af en adelsmand grev Rantzau til Lindevitt, men han overlader den til sin fuldmægtig, ridefoged Thomesen. Han døde 1643 og blev begravet i Skrave kirke, hvor hans ligsten endnu findes. Gården, der nu kaldes Storgård og vist også Langetvedgård blev 1727–28 solgt til 2 mænd fra Hammelev, Severin Taysen og Johan Christoffersen, og den blev da delt i 2 halvgårde. Severin Taysen er den sidste, der blev begravet inde i kirken (1761). Ved udskiftningen 1771 hører det stykke jord, der bærer navnet Horsager, til byens agerland, er på 22 tdr. land og boniteret til ligeså meget, hvilket er middelgodt. Jorden afgrænses i nord og syd af 2 vandløb, Farrisbækken og Arbæk, som her løber sammen til Langetved bæk og danner en kile.

At der engang har været en mere fyldig overlevering om Horsager, end det er muligt at finde i dag, er jo givet. Efter Hans J. Physants optegnelser skal der i sin tid have ligget en hovedgård ved Kokkenborg. Denne skal så være flyttet ned på Horsager, der også er blevet kaldt Hesteager. Kok-

kenborg Vang var ved udskiftningen byens bedste jord, hvilket er et godt vidnesbyrd om gammel kultur, og den første udflytter kom her ud, langt fra byen ved Skodborg sogneskel. Det er også blevet sagt, at gården har ligget, hvor Toftlundgård nu ligger, og at de to navne blev blandet sammen til Hønsager eller Hønsøgården, men det er vist en vittighed af Skrumsager.

Det er desværre ikke lykkedes endnu at påvise det nøjagtige sted, hvor gården har ligget, den tilforladeligste tradition udpeger marken Horsager som stedet. Af stednavnet betyder det første led hest og haug er ifølge Kristian Hald et indhegnet stykke jord, mest i skov.

Gården har en ejendommelig beliggenhed, indeklemmt mellem Farris-skoven og de to bække. Fra dette sted strækker sig mod sydøst et areal ud til sogneskellet og en vej der kaldes Trøjborgvejen, med nogle stednavne med endelsen kjær og eng. Det er grevens Toft eller Grevninge, Blæsebjerg, Assereng, Ulvemose og Ulvemoseeng. De fleste af disse navne findes i forarbejderne til jordebogen 1696–1706 og i et skøde fra førnævnte gård, og mærkeligt nok står der, at til denne hører også et kådnersted i skoven. Disse stednavnes alder er det vanskeligt at fastslå.

Ved vejen nord for skoven fra Langetved til Mikkellborg ligger øst for Toftlundgård en otting jord, der kaldes Klostereng eller Munkeeng. Den har hørt til St. Hans kloster i Ribe, men hvornår den er kommen dertil, vides ikke, og det er sket før reformationen. Dette kloster optog kun adelige, og de tog det mageligt, hvad omgang med pen og blæk angår.

Personalia over fru Dorothe Hegelund født Stahl

Ved lærer Ebbe Knudsen.

Det hørte sig til, at præsten oplæste et testimonium også kaldt personalia ved fortidens jordefærd. Det indeholdt en levnedbeskrivelse af den afdøde og desuden ofte nogle opbyggelige betragtninger. Hos velhavende folk blev det senere trykt og opbevarede fra slægt til slægt. Senere nøjedes man med nogle mindervers, der forfattedes af sognets degn og tit kom for glas og ramme. Hvor et sådant testimonium går længere tilbage med oplysningerne end kirkebogen, kan det være ret værdifuldt for slægtsforskere. *Red.*

Hvad nu angår vor salig i Herren hensovede medsøster, den fordom meget ærbare og dydefulde frue Dorothea Hegelund, født Stahl, den ærværdige, højagtede og vellærde trofaste præst i Rise, hr. Petrii Hegelundii hjertenskære husfrue, så er hun født i staden Aabenraa anno 1643 den 22. november af fornemme og gudfrygtige forældre.

Hendeshr. fader var den fordum ædle fæster og vellærde hr. Bastian Stahl, den til Slesvig-Holsten regerende højfyrstelige durchlauchtighed, mangeårige velansete amtsskriver i dette amt.

Hendes fru moder, den fordum meget ærbare og højagtede og dydrige frue Margarethe Stahl, født Busch.

Hendes bedstefader på fædrene side var den fordum ærværdige, højagtede og højfornemme hr. Johan Stahl, en ædel højviis råds velanset vejemester i staden Kiel.

Bedstemoderen på faderens side var den fordum ærbare og dydefulde frue Wibke Schmiede.

Bedstefaderen på mødrene side var den fordum velærværdige, højagt-bare og vellærde hr. Antonius Busch, veltjente præst for den kristelige menighed i Pløn.

Hendes bedstemoder på mødrene side var den fordum meget ærbare og dydefulde frue Magdalene Busch.

Af disse kristelige, fornemme og dels præstelige forældre og bedsteforældre er hun straks efter hendes fødsel blevet bragt til den hellige dåb, for at hun ved vandbadet og den hellige ånd kunne blive genfødt til et livets barn og blive indpodet i den Herre Jesus, som er livets træ.

Og om end hendes salige fru moder alt for tidlig, da hun kun var 3 år gammel, døde fra hende, så er hun ikke destomindre af hendes salige hr. fader og fru stedmoder, den endnu levende ærbare og dydrige fru Cathrina Stahl, fra ungdommen af blevet opdraget og vænnet til guds-frygt, tugt og sædelighed og andre jomfruelige dyder.

Og for at hun i den opvoksende alder kunne udvikle sig mere, er hun i 1656 på hendes forældres foranledning blevet sendt til Slesvig til den fordum velbårne frue Dorothe Wittorp, den fordum velbårne hr. Poul Wittorp, den til Slesvig-Holsten regerende højfyrstelige durchlauchtighed ved den fyrstelige residens Gottorp højtbetroede husfogeds allerkæreste, som havde været fadder til hende. Men på grund af den korte tid efter indtruffenkrig, efter at hun i $\frac{3}{4}$ år havde opholdt sig hos den før omtalte velbårne frue, blev hun igen kaldt hjem af hendes kære forældre for af dem fremdeles at lære husholdning og blive vænnet til kvindelige dyder.

Her har hun ikke blot over for sine kære forældre opført sig som en lydige og elsket datter, men har optrådt værdig og tiltalende overfor enhver.

Gennem den allerhøjstes besynderlige førelse og hendes hjertenskære forældres råd og billigelse er hun anno 1661 den 1. oktober blevet viet til hendes nu efterladte, dybsørgende ægteherre, den velærværdige, højagtede og vellærde hr. Petrum Hegelundius trofaste præst i den kristelige menighed i Rise.

I dette kristeligt førte ægteskab levede hun nu i 15 år og 6 måneder med

al ægteskabelig troskab, kærlighed og redelighed sammen med sin ægteherre og glædede ham i den tid ved Guds velsignelse med 10 børn, 7 sønner og 3 døtre, af hvilke 2 sønner i deres spæde barndom er gået forud for deres fru moder ind i saligheden, og de øvrige 8, som endnu er i live, må smertelige sørge over den salig frues alt for tidlige død.

Hvad angår hendes kristendom, liv og vandel, så kan man med god grund i sandhed sige, at hun var en ret elsker af Guds ord og den hellige nadver; al den stund har hun trods vidtløftig husholdning ved Guds magt dog aldrig forsømt hendes gudstjeneste, men har afbrudt hendes husgering rettidig og sammen med andre kristne deltaget i gudstjenesten med tilbørlig andagt og tillige i hjemmet tidlig og sent påkaldt Gud og er foregået hendes børn og tyende med et godt eksempel på gudsfrygt og ærbarhed; al utugt har hun straffet og formanet dem og holdt dem til det gode. Desuden var hun from, stille, uden falskhed og fredsommelig over for enhver og har af de gaver, som den kære Gud i dette timelige liv havde undt hende, gerne gjort godt mod nødlidende mennesker og ikke ladet det mangle på, hvad der ret kunne tjene kristeligt til opdragelse af deres kære børn og god hustugt.

Husvæsenet forestod hun trofast og flittigt, så også af den årsag må hendes efterladte ægtemand desto hjerteligere sørge og beklage hende.

Kort før hendes endeligt har den kære Gud hjemsøgt alle hendes børn med børnekopper, under hvilken sygdom hun selv flittigt passede dem og havde under sygdommen haft stor sorg, møje og uro; og efter at det havde behaget den kære Gud ved den samme sygdom at borttage deres yngste barn fra verden, har hun i omtrent 4 uger derefter haft et sygt og opsvulmet bryst, som dog endelig blev kureret ved, at barberen åbnede det.

Men 8 dage derefter, den 9. april, mandag før påske, har den salig frue klaget over tandpine, hvorved der fremkom en svulst i den højre kind, som stadig tog mere og mere til. Den salig frue var dog til at begynde med ikke sengeliggende, men kunne stå op og gå og forrette hendes husholdning, har heller ikke første og anden helligdag villet forsømme hendes gudstjeneste; men på tredie påskedag havde hun så store smerter af svulsten, at hun ikke længere kunne blive oppe, men måtte gå i seng. Man sendte da bud efter barberen, som gjorde sig al mulig flid og også til at begynde med gav det bedste håb om bedring, da svulsten svandt.

Men da en stor mathed fulgte efter, har den salig frue fremfor alle ting agtet på at blive forsonet med den kære Gud, hvorfor hun onsdagen efter Quasimodigenizi lod sende bud efter hendes skriftefader, den velærværdige, højagtede, vellærde hr. Gregorium Synderhornum, den trofaste præst i Hjordkær; da hun så efter bekendelsen og tilgivelsen med højeste andagt og begær nød Christi sande legeme og blod, standhaftig tog en salig af-

sked og med tårer formanede sine kære små børn, som hun havde ladet kalde til sig, til al guds frygt og lydighed mod deres hjertenskære fader, velsignede hun dem alle og befalede dem til Guds forsorg og tog en bevæget afsked med dem. Og da hendes kære ægtemand hjerteligt ønskede, at den kære Gud efter sin nådige vilje ville oprejse hende igen, svarede hun: „Hvad min Gud vil, det ske altid, hans vilje er den bedste. Jeg er tilfreds med Gud“.

Men da der endnu var håb om liv, idet svulsten svandt temmelig, omend der om torsdagen sporedes stor mathed, fandt man det nødvendigt at hente hr. medici fra Haderslev, hr. doctorius Gruben Consilium hertil, hvorfor samme dag barberen, Adolf Sæsti, blev sendt til ham og kom tilbage med tilpassede medicamenter fra Haderslev apotek. Men imod alle forhåbninger sporedes nu en unaturlig hede, som foruroligede hende meget, så hr. doctoren forlangtes tilkaldt med det samme, og under alle omstændigheder formodedes, at en feber var stødt til og den salige frue derfor var blevet så udmattet, at hun helt måtte beskikke sig til døden.

Imidlertid trøstede hun sig efter sædvane med bibelsprog og kristelige sange, i særdeleshed den kønne salme: „På min kære Gud jeg mig i angst og nød forlader“. Fra begyndelsen til enden sang hun den sammen med de omkringstående, hvorefter hun bad følgende sprog: „Herre, når jeg blot har dig“ – „Betænk mig Gud på det bedste“ – I særdeleshed gentog hun ofte ordene: „Min Jesus slip mig ikke“ – „Herre Jesus modtag min ånd“.

Søndagen derefter, Miseria Dom, den 29. april 1677, mens dagen brød frem, hensov hun saligt i Herren.

Hendes alders 33 år 5 måneder og 7 dage.

Vi vil herpå bringe hendes blegnede krop til dens sidste hvilested og lade den sove i jorden til den almægtige Gud på den yderste dag vækker den til evig fryd og herlighed og igen forener den med sjælen. Samme vil imens se nådig til de sørgende og vende deres hjertesorg til glæde, give os alle sin nåde, at vi ligeledes kan leve kristeligt, dø saligt, stå glade op fra døden og gå ind til det evige liv.

Amen i Jesu navn. Amen.

Trogillus Arnkiel, provst i Aabenraa.

Trykt hos Johan Holwein, Slesvig 1677, sammen med ligprædiken „Die Abwechselung unser Freud und Traurigkeit“.

Dorothea Hegelund blev begravet i Rise kirke den 8. maj 1677; præsten Peter Hegelund lod mure en præstebegravelse i kirken.

Slesvigs første universitet

Af F. S. Grove-Stephensen

Ved den kirkeordning, der blev vedtaget af den slesvig-holstenske landdag 1542, var det meningen, at der skulle etableres en eller anden højere undervisning i hertugdømmerne, men den i 1544 gennemførte deling, mellem hertug Adolf – Slesvig, Åbenrå og Husum, hertug Hans den Ældre – Haderslev, Tønder, Femern og Nordstrand – og kongen – Flensborg, Sønderborg og Als-Ærø medførte, at der ikke blev foretaget noget skridt i den retning før den gottorpske generalsuperintendent Paul v. Eitzen i 1563 rettede en henvendelse til de tre landsherrer om oprettelsen af et pædagogikum i Slesvig by i forbindelse med domkirken.

Efter reformationen havde det slesvigske domkapitel fået lov til at bestå, ikke alene rent nominelt, men det havde også bevaret en ikke ringe indflydelse på grund af den enorme formue, der stod til dets disposition. Ved delingen i 1544 var indtægterne af denne formue tænkt som underhold for den yngste af Christian 3. brødre, der blev udnævnt til fyrstebiskop i Slesvig, men da hertug Adolf ved hans død tvang kapitlet til at lade sig vælge i hans sted uden om hertug Hans og kongen, unddrog de efterhånden kapitlet en væsentlig del af deres støtte, og da Paul v. Eitzen tiltrådte sit embede i 1563, var der udenfor det gottorpske område ikke megen indflydelse tilbage for den slesvigske generalsuperintendent ud over præsteordinationerne, så det er troligt, at han i et forsøg på at genoprette sit embedes indflydelse, straks efter sin tiltrædelse rettede sin opfordring til landsherrerne.

Henvendelsen er trykt i Ny kirkehistoriske Samlinger bind 4 p. 701 og indeholder foruden opfordringen om oprettelsen også en forklaring på, hvorfor det måtte være ønskeligt, at der oprettedes et „Pædagogii tho Schleswig“. Ikke alene kunne det være nyttigt, at de unge mennesker, der skulle betjene et gejstligt eller verdsligt embede, kunne få en uddannelse, der gjorde dem skikket til et sådant, men i Slesvig kunne de få det forholdsvis billigere end ved lange rejser til København eller udlandet, og deres forældre kunne her lettere kontrollere om studierne blev passet, og var de så egnede, kunne de bagefter sendes til afsluttende studier andet sted.

Eitzen nøjedes ikke med henvendelsen, han vedlagde den en fuldstændig redegørelse for, hvordan planen kunne bringes til udførelse.

Ved siden af den eksisterende almindelige skole skulle for unge stude-

rende „...ein gutt Pædagogium edder Scola publica angerichtet werden...“, hvori kunne afholdes »...guden und nutten Lectionibus linguarum artium, Philosophia, Theologiæ und ock Elementorum Juris et Medicinæ«.

Til disposition for undervisningen var biskoppen, kansleren og de seks medlemmer af kapitlet, og tre auditorier kunne let indrettes i domkapitlets bygning, ligesom der heller ikke ville være store vanskeligheder ved at få anbragt studenterne i de tidligere munkeceller. Endog et bibliotek havde man ved domkapitlet. Det var i så god stand, at omkostningerne ved supplerings ikke ville være alt for store.

Mellem de studerende måtte der holdes en mønstergyldig disciplin, hvorfor det ville være nødvendigt at udarbejde regler herom, der skulle administreres af lærerne, der skulle have fuld jurisdiktion over de studerende.

Det var ikke nogen almindelig kostskole, der blev tænkt på, men reorganiseringen af Københavns universitet efter reformationen var så frisk, at man formentlig ikke har villet støde Christian 3.s følelser ved at bruge ordet universitet.

Hertug Adolf gik ind for planen, men hverken hertug Hans eller kongen havde nogen sympati for den, specielt på grund af hele striden om bispeudnævnelser, men vel også fordi de ønskede at give al deres støtte til Københavns universitet. Mærkeligere kunne det imidlertid synes, at kapitlet ikke var interesseret. Den menneskelige dovenskab spillede naturligvis her en rolle, forelæsninger kræver forberedelse, men tilliden mellem kapitlet og hertug Adolf undergravedes så tit af hertugens krav, at en plan, der kom derfra, mødtes med mistro, for at tænke på, at Eitzen skulle have udsendt planen uden hertugens forhåndsviden om den, var utænkeligt.

Planen blev desuagtet realiseret i 1566. Der udsendtes et lektionskatalog, hvorefter der skulle være fire lærere i teologi, en i jura og en række i sprog og filosofiske fag, hvor der skulle læses i latin, etik, græsk, hebraisk, historie, aritmetik, astronomi, fysik m. v. og over Ciceros breve, sammes taler, Virgil & Ovid. Hver lørdag skulle der holdes en deklamation af en af studenterne under ledelse af en professor.

En pestsygdom, der rasede i Slesvig, opsatte sagen et år, men den 17. november 1567 åbnedes efter en højtidelighed i domkirken. Samtidig oprettedes et fællesbord, hvor studenterne for en billig pris kunne få deres kost.

Fundatsen er trykt i Ny kirkehistoriske Samlinger bd. 4 p. 710.

Pædagogiet fik ikke nogen særlig betydning, dels på grund af de stadige vanskeligheder i forholdet mellem hertug og kapitel, men også fordi man ikke skaffede tilstrækkelige økonomiske midler til, at fattige studerende kunne gøre brug af det. Ganske vist søgte man i 1576 at puste nyt liv i institutionen, men den sygnede hen og i hvert fald eksisterede den ikke efter hertug Adolfs død i 1586.

Paul v. Eitzen vidste, hvad der skulle til, lokaler til undervisning og beboelse, lærere og et bibliotek, men han glemte at regne med fyrsternes nærighed. På et tidspunkt, da der virkelig var mulighed for at skabe noget stort på grundlag af den intakte del af den slesvigske bispestols formue, der efter matriklen fra 1652, androg 341 plove, mere end byen Flensborg, blev chancen forspildt, og man kommer uvilkårligt til at tænke på, om man i dag ville være villig til at bringe de ofre, der vil være nødvendige for at bygge et universitet i Sønderjylland, hvis det i det hele taget er muligt og nationalt ønskeligt.

En barnemishandlerske i Bedsted

Af Hans Worsøe.

Rundt om på arkivernes hylder findes nogle pakker, som meget sjældent bruges af de besøgende. Det er de pakker, der er mærket »Forskelligt« eller »Diverse«, og hvis indhold er meget varierende. Af og til kan der dog findes forskellige »glimt fra svundne tider«, som nok kan have interesse. Således nedenævnte skrivelse om et desværre stadigvæk aktuelt emne:

»En Soldaterenke her i Byen ved Navn Hanna Nielses fører et meget ugudeligt og forargeligt Levnet, idet hun som en Æresskænder ofte udøser slemme Ord om og til andre Mennesker, vil ingen lade være med Fred, ja, tit slår Folk ei alene med Munden, men søger og at slå dem med Næver, som hun og for nogen Tid siden lod se, da hun løb efter Laue Andersens Kone med et stort Stykke Træ, truende at slå hende fordervet... så at alle Mennesker flyr hende og ønskede, at hun var ude af Sognet. Denne Hanna Nielses desforuden omgæes med sit Barn så uchristelig og bøddelagtig, at hun tit ikke alene umenneskelig pisker det, men i den strengeste Kuld udjager det nøgen på Gaden, så at vi undrer os over, at dette Barn ikke længe siden enten er ihjelslagen af Moderen eller på anden Måde elendig omkommet. Ja, Sognefogeden, som var hos hende i Aftes med Eschel Jessen og Jørgen Lassen, hørte hende sige, at om hun slog det ihjel, kom det ingen ved... da de truede hende med Øvrigheden, svarede hun, at omend Øvrigheden ti Gange sendte Bud efter hende, ville hun dog ikke komme og mange andre ublufærdige og skændige Ord, som hun brugte, og som man skammer sig ved at skrive, så at hun agter hverken Gud eller Mennesker. I Går jog hun hendes ungefehr 10 Års gamle Pigebarn ganske nøgen ud af Huset, efter at hun havde handlet så grusom med det, at ingen uden største Medynk kunne se dette nøgen og blodige Spectacul.

Vor Præst sendte i Dag Bud til hende, som han tilforn også har tiltalet

hende for disse Ting, men hun svarede, at hun ville ikke komme... Det er og bekendt iblandt os, at hun har slaget sit Barn i Hovedet med en Træsko, bidt det i Armen, kastet det over et Dige ned i en Grav og på anden Måde handlet hedensk og barbarisk med det.

Alt så, efterdi vor By har en hjertelig Medynk med dette Barn, og man ej uden Årsag frygter, at hun engang i hendes umenneskelige Arrighed dræber Barnet, såsom hun da er som fra Vid og Forstand, så finde vi os forpligtige til at andrage denne Sag for Deres Excellentz i største Ydmyghed ... og bede underdanigst, at Deres Exc ville give den Besked, at hvo som ville tage dette Barn til sig i Sognet, måtte have forlov dertil, thi Barnet kan nu selv fortjene sin Føde og Klæde, og da tilbyder vor Præst sig at have Tilsyn med dette Barn«.

Sign. Rasmus Moenich + 8 mænd af sognet.

Bedsted, 29. oct. 1743.

Hanna Nielses adfærd blev af amtmanden takseret til 2 dages fængsel på vand og brød.

Henvisning: Åbenrå amtsarkiv, v. Massows arkiv: »Forskelligt«.

Udrensningen blandt Åbenrås advokater efter Treårskrigen

Af H. V. Gregersen

Den slesvigske Treårskrig fra 1848 til 1850 var en følge af de begivenheder i slutningen af marts 1848, som man i Danmark gerne kalder »det slesvigholstenske oprør«, men som man på tysk side foretrækker at benævne »den slesvigholstenske rejsning« (die schleswigholsteinische Erhebung).

Alene disse to forskellige udtryk viser, at Treårskrigen ikke blot var et sædvanligt storpolitisk opgør mellem to stridende magter, men at der også var tale om en ideologisk modsætning. Det, der dengang kæmpedes om, var den nationale ideologi. Dansksindede og tysksindede i landet mellem Kongeå og Eider stod fra nu af over for hinanden. Det gamle Slesvig var blevet et »søndringens land«, thi det er karakteristisk for ideologiernes

rasen, at der kun kendes et pro eller contra, enten ven eller fjende. Ideologierne skaber et uforsonlighedens svælg, og dette svælg skiller alle hidtidige forenende bånd, splitter slægt og familie og ombytter venskaber, bekendtskaber og fredelige naboforhold med splid og spektakel. En ideologisk bestemt krig slutter derfor ikke med fredstraktatens undertegnelse. Bagefter følger der et personligt opgør, en udrensning.

Hele den slesvigholstenske embedsstand blev berørt af denne omstændighed, men også advokaterne måtte indsende deres bestillinger til »konfirmation«, som det hed, og en sådan godkendelse gjordes afhængig af de pågældendes holdning under Treårskrigen. Åbenrås magistrat blev derfor ligesom alle andre øvrighedsinstanser afkrævet en udtalelse om de stedlige advokaters optræden under krigsårene. Den ligger nu i koncept blandt byarkivets papirer sammen med de enkelte magistratsmedlemmers votum og giver således et udmærket billede af, hvorledes udtalelsen til ministeriet er blevet til, men samtidig også et levende indtryk af den stemning, der i et af de første efterkrigsår (1852) var rådende blandt de dansksindede i en nordslesvigsk købstad.

De advokater, drøftelsen drejede sig om, var *Jürgen Christian Meyland*, *Rudolf Jens Christian Reuter*, *Carl Wilhelm Johann Hinrich Bruhn*, *Johannes Lindenhan* og *Hans Jürgen Nissen*. De tre magistratsmedlemmer, der afgav deres votum, var farver *Martin Bahnsen*, tobaksspinder *Johan Henrik Middelheus* og købmand *Detlef Dam*, alle tre repræsentanter for den nationalt vågne del af Åbenrås borgerskab.

Martin Bahnsen var den første, som borgmester *P. J. E. Lunn* sendte en opfordring til at udtale sig om byens advokater, og Bahnsen gik ikke af vejen for at bringe en udførlig omtale af de pågældende herrer. Det hedder heri:

[1] Meyland:] »En ægte storsnudet Schl.-Holsteiner; drog Syd på i 1850 for at undgå Synet af vor fremrykkede Hær, og formodentlig for sit [sønderjysk!] onde Samvittigheds Skyld. Sønnen var frivillig Dragon i Oprørshæren«.

[2] Reuter:] »Intim Ven af Provst Rehhoff, ivrig Wühler og Taler i »Bürgerverein« og på Hundeklemsfesten«.

[3] Bruhn:] »Drikfædig Wühler og Combatant ved den store Armee«. [Tilskrevet med blyant af anden hånd, sikkert af *Lunn* under en mundtlig drøftelse i et magistratsmøde:] »Ophidset til at stene *Nielsen* [en dansk-sindet politibetjent] – klappede i Hænderne og loe op til N.«

[4] Lindenhan:] ?

[5] Nissen:] Fungerede som Lieutenant ved den oprørske Borgervæbning her i Byen i Marts 1848, men smurte Haser, da vore Tropper nærmede sig Nord fra, indsattes siden af Oprørsregjeringen som Tingskriver i Broager i Stedet for den fordrevne loyalsindede Sørensen og forflyttedes tilsidst

til Lygumkloster, hvor han var Birkefoged endnu under Bestyrelseskommissionen.«

[Tilføjelse:] »*Meyland* var en af de første, der hængte det tyske flag ud den Morgen, Efterretningen om den provisoriske Regjerings Indsættelse kom her til Byen, hans Datter var en ivrig Ombærerinde af Victoria-Adressen; da vor Armee i 1848 laae ved Slesvig, var *Meyland* under Tiltale og sat i Stuearrest af den herværende Commandant for forhaanende og fornærmelige Udtalelser om Soldaterne.«

De to andre rådmænd udtaler sig adskilligt mere kortfattet. *Middelheus* skriver således blot:

»Jeg har kuns at tilføie, at vie dog endelig maae blive befriet for No. 1, 2, 3, 5. Da vie sandelig af denne Race har vor Broderpart i vores lille Bye.«

D. Damm nøjes med at skrive:

»Jeg er af samme Mening, ligesom jeg ganske billiger, hvad Her Bahnsen har bemærket om de omhandlede Herrer.«

På grundlag af disse udsagn kom nedenstående udtalelse i stand, dateret 1852 6/7:

1) »Over og Landrets Advokat *Jörgen Christian Meyland* havde alt længe før Oprøret gjort sig bemærket som en ægte Slesvigholstener og ivrig Tilhænger af Oprørspartiet, i hvis Planer han var indviet og hvis Foretagender han ivrigen understøttede. Paa første Efterretning om, at en provisorisk Regjering havde dannet sig i Rendsborg, hængte han – blandt de allerførste her i Byen – det tyske Flag ud fra det af ham beboede Huus, og medens den Kongelige Armee i Foraaret 1848 laae ved Slesvig, sattes han af den daværende Pladscommandant her under Tiltale og holdtes i Stuearrest for forhaanende og fornærmelige Udtalelser om Militairet.

Hans Søn traadte ind i Oprørshæren som frivillig Dragon, medens Datteren ombar og samlede Underskrifter paa den berygtede Adresse til Dronning Victoria.

I Forsommeren 1850 drog *Meyland* Syd paa, for at undgaa Synet af vor fremrykkende Hær, sandsynligviis tillige dreven af sin onde Samvittighed, og har Byen siden den Tid været saa heldig at være befriet for hans Nær-værelse, medens han dog først, efter at Oprørshæren fuldstændig var afvæbnet, i Juni Maaned 1851 lod Magistraten tilkjendegive, at han definitivt havde opgivet sit Domicil her i Byen.«

2) »Over og Landrets Advokat *Rudolph Jens Christian Reuter*, en intim Ven af den for oprørske Adfærd afsatte Provst Rehloff, udmærkede sig i Særdeleshed som utrættelig Taler i »Bürgerverein«, ved Hundeklemme Festen, og hvor der iøvrigt gaves Leilighed til at bearbejde den store Mængde med høitklingende Ord. At der ogsaa her paa Egnen kunde udbrede sig separatistiske Ideer, skyldtes for en væsentlig Deel hans Bestræ-

belser for at gjøre Forestillingerne om Hertugdømmernes Prægravation, Trællen under det danske Aag osv. osv. ret almindelige og indlysende.

Da Reuter allerede nogen Tid før Oprørets Dæmpning havde forladt Aabenraa og lejet Bolig i Flensborg, er hans senere Færd os ikke nøie bekendt.«

3) »Underrets Advokat *Carl Wilhelm Johann Heinrich Bruhn* er et drikkældigt, i allerhøieste Grad forgjældet Subject, til hvis Characteristik der neppe behøves at anføres Mere, end at han i egen Person har gjort Tjeneste i Oprørshæren, og at han, da den for sit lojale Sindelag bekendte Politibetjent *H. C. Nielsen* førtes som Fange ind i Rendsborg Fæstning, og der blev forfulgt med Steenkast, Forhaanelser og Skjældsord, løb ved Siden af Vognen, hvorpaa Fangerne vare, og loe og klappede i Hænderne op til disse.«

4) »Underrets Advokat *Hans Jørgen Nissen* fungerede først som Lieutenant ved den under Oprøret her indrettede Borgervæbning, men greb Flugten, da vore Tropper nærmede sig Nord fra og modtog, da disse atter vare trængte tilbage, Ansættelse af Oprørsregjeringen som Herredsfoged i Broager, hvor han foruroliget ved Synet af de ved Als stationerede Krigsskibe og Kanonbaade, gjorde nogle Forsøg paa at bære Kappen paa begge Skuldre. Senere modtog han ny Ansættelse af Oprørsregjeringen som Birkfoged i Lygumkloster, i hvilket embede han forblev endnu under Bestyrelsescommissionen.

De nærmere Omstændigheder med hans derpaa fulgte Afsættelse ere os ikke nøie bekendte, saalidet som om et temligt almindeligt Rygte om, at han der havde begaaet en Art Falsknerie ved Valg paa en Fattigforstander for at forebygge, at de fleste Stemmer skulde falde på en lojal Mand, er begrundet i Sandheden.«

»Underrets Advokat *J. Lindenhans* politiske Færd finder Magistraten ingen Anledning til videre at omtale, hvorimod vi troe ikke at burde tilbageholde den Yttring, at hans hele Virksomhed som Advokat ikke kan kaldes heldig. Baade hvad Duelighed og Flid angaaer, er der Meget tilbage at ønske, navnlig i de befalede Sager, og oftere synes han ganske at have tabt af Sigte, at det egentlige Maal for enhver Retstrætte altid bør være, at Vedkommende see Ret.«

»Om Notar og Actuar *Boy Boysen* er os i ingen Henseende andet end hæderligt bekendt.«

Såvidt den aabenraaske magistratsudtalelse. 1852 22/11 udsendtes der efter officiel meddelelse fra Ministeriet for Slesvig om, at advokaterne *J. C. Meyland*, *R. J. C. Reuter*, *C. W. J. H. Bruhn* og *H. J. Nissen*, alle tidligere boende i Åbenrå, ikke kunne bevilges konfirmation på hidtil meddelte bestallinger.

Et bevæget opgør i vor landsdels historie var dermed afsluttet. Alle de

pågældende var af gammel slesvigsk herkomst, men deres kultur og sympatier i den standende nationalitetsstrid havde de ikke haft til fælles med det store flertal af befolkningen i den by, hvor de hidtil havde virket.

Henvisninger: La. Aabenraa byarkiv VI 30. – Alle advokaterne findes omtalt i Th. O. Achelis: Matrikel over slesvigske Studenter (manuskript i bl. a. RA, LA); om Meyland: Th. O. Achelis: Aus der Geschichte der Familie Meyland (Deutscher Volkskalender Nordschleswig 1943, s. 58–59); om H. J. Nissen: J. Smith: Slesvigske Amtsforvaltere (1954), s. 79.

Tingstedet ved Aller kirke

Af Tage Holm

Det er egentlig forbavsende lidt, man ved om det liv, som har rørt sig på vore tingsteder i ældre tid. Ofte kender man ikke engang stedet, hvor tinget har været holdt. Måske var det ikke så fast og uflytteligt, som man i almindelighed forestiller sig.

Et tingsted – ja, så ser man for sig en samling sten i rundkreds, hvor mændene kunne sidde og drøfte »tingene«. Men det er nok snarere bystævnet, grandelaget, man der har i tanker.

Ved tinget for et større område, herredstinget, har man indtryk af, at det vigtigste var tingstokkene. Det var dem, der ligesom konstituerede tinget. Og kun det, som foregik indenfor de fire tingstokke, var tingfast.

Derfor kunne tingstokkene flyttes, når tid og forhold krævede det, enten ændring i bebyggelse eller måske ændring i vejføring. Sådan får vi gennem en 400 årig forordning at vide, at hertug Hans d. Æ. har givet sit minde til, at Tyrstrup herredsting flyttes fra sit hidtidige sted til et sted nær Aller kirke. Og her bruges netop udtrykket »at flytte tingstokkene«. Hvor tinget indtil da har været afholdt, ved man ikke. Men det ligger vel nærmest at tænke på Tyrstrup, som har givet herredet navn. I dag kan det måske synes underligt, at stedet her skulle være mere centralt end Tyrstrup. Men sådan har det ikke været dengang i 1562, da har Aller været et meget centralt sted, idet landevejen Haderslev–Kolding gik lige forbi.

Her var så Tyrstrup herredsting i 300 år. Og hver tirsdag, som var tingdag for dette ting, er folk strømmet sammen fra de 15 sogne, som dengang udgjorde herredet, for at få ordnet deres handler og underretssager. Tinget foregik dog ikke under åben himmel i hele dette tidsrum. Der blev bygget tinghus et sted vest for vejen, syd for Aller kirke.

Men i 1864 blev Tyrstrup herred delt. De 8 sogne blev ved Danmark, mens de 7 kom syd for grænsen. Og nok kom genforeningen og knyttede det skilte sammen, men det blev aldrig mere en enhed i administrativ henseende. Haderslev og Vejle amter beholdt deres grænser fra adskillel-

sesåret. Også i folkelig henseende er man blevet ved med at tale om »de 8 sogne« og har ligesom glemt, at der var 7 flere. Nej, ét sted har man ikke glemt den gamle sammenhæng.

Lidt syd for Aller kirke rejstes der i 1938 et ejendommeligt mindesmærke. Centralt i anlægget står en stor sten med følgende indskrift:

HERTUG HANS DEN ÆLDRE
LOD AARET 1562
TYRSTRUP HERREDS TINGSTOKKE
FLYTTET TIL ALLER
HER VAR TINGSTED INDTIL 1864
I HEDENOLD DU HAR DIN ROD
DU VÆRNED BORG OG HYTTE
TIL TINGE STYRED FOLKETS FOD
VED TRÆTTE - SALG OG BYTTE
MEN SPLITTET BLEV VED GRÆNSEPÆL
ET HERRED OG EN FOLKESJÆL
HER TAVSE STENE BINDER
DE FÆLLES FORTIDSMINDER
REJST AF DE 15 SOGNE
ANNO 1938.

Omkring stenen står granitsten med de 15 sognes navne: Taps, Ødis, Frørup, Stepping, Tyrstrup, Hjerndrup, Bjerning, Fjelstrup, Aller, Hejls, Stenderup, Bjært, Vejstrup, Dalby og Vonsild. Hver sognesten er skænket fra det pågældende sogn, og stenene er placeret i den retning, sognet ligger i forhold til tingstedet. Der er herved skabt ikke blot et smukt mindesmærke, som fører fortids tale, men der er også en smuk symbolik i hele anlæggets udformning. Mindesmærket blev indviet ved en folkefest den 19. november 1938. Repræsentanter fra de 15 sogne var kommet til stede, så at Tyrstrup herred for den dag var genforenet.

Efter henstilling fra førstelærer Svane, Aller, vil Vejle Amts historiske Samfund og Historisk Samfund for Sønderjylland i forening atter prøve at kalde til ting på det gamle, historiske sted.

Det vil ske i 400 året for tingstedets flytning til Aller. Selve dagen bliver det dog ikke. Den er forlængst passeret. Hertug Hans' forordning om flytningen bærer nemlig datoen 28. januar 1562.

Men søndag den 12. august kaldes der atter til samling på Tyrstrup herredsting ved Aller kirke.

H. Krog: De gamle slægter fra Aller sogn.

Dannevirke 21. november 1938.

P. Rhode: Samlinger til Haderslev Amts Beskrivelse.

Vejle Amts historiske Samfund og Historisk Samfund for Sønderjylland
indbyder til et møde i Aller søndag den 12. august kl. 14 i anledning af
400 året for flytningen af Tyrstrup herreds tingsted.
Landsdommer Frants Thygesen, Viborg, taler.

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Jydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

Eksamensret til Mellemskole-,
Real- og Studentereksamen.

Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering

**Ta'BUKO
til bords...**

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

**Brede Sogns
Spare- og Lånekasse**

Bredebro . Telefon 41341

Stiftet den 1. maj 1875

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

KØBENHAVN F.

**Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole**

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjysk
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{3}$

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-12

GRAASTEN

$\frac{1}{3}$ Sønderjysk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HORSSENS HAVN

- Mange moderne stykgodskraner
- 7,00 m vanddybde
- Havnen kan besejles dag og nat
- Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/s

VEJLE

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

Horsens - Telefoner: 207 - 807 - 808

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

SØNDERJYDSK BOGHANDEL

Apotekergade 4

Telefon 2 27 03

Boglade ved Kaja Lange Møller

Antikvariat ved M. Møller

HADERSLEV

Tønder Landmandsbank A/s

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns - Bylderup Bov
Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Morsø Støbegods

Aktieselskabet

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør

NYKØBING MORS

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM $\frac{1}{5}$ • VOJENS